

РЕЦЕНЗИЯ

От доц. д-р ИВАЙЛА ЛЮБОМИРОВА ПОПОВА
за дисертационния труд на **ИВЕЛИНА ПЕНЧЕВА КЮЧУКОВА**, докторант
в Катедра „История на Византия и балканските народи“,
Историческия факултет, СУ „Св. Климент Охридски”

Дисертационният труд на Ивелина Кючукова е озаглавен *ЕВРОПЕЙСКИЯТ ВЛАДЕТЕЛСКИ СРЕДНОВЕКОВЕН КОСТЮМ (средата на 11 – средата на 14 В.) ИЗВОРИ И ПРОБЛЕМИ*. Дисертацията се състои от предговор, пет глави, заключение, приложения, библиография с научна литература, общо обем от 452 стандартни страници (без приложенията). Структурата на представената работа е добре балансирана.

В предговора дисертантката очертава географските граници на изследването, дефинира понятията Изток – Запад, с които работи, посочва хронологическите граници, като заявява, че ще се налага да излиза от установените граници, за да може изследването да добие своя завършен облик. Също така тук Кючукова подчертава голямото значение на изворите за нейния труд, и допълва, че най-значителната роля е отделена на иконографските изображения, които представляват основния източник на нейното проучване. И точно тук дисертантката прави някои уговорки, а именно посочва трудностите при прочита и интерпретацията на писмените, археологическите и иконографските извори, посочва различния брой запазени извори на Изток и на Запад, което води до неравностойност при сравнителния анализ; поставя въпроса доколко са достоверни иконографските извори и др. подобни. В този предговор на изследването си Ивелина Кючукова прави и кратък историографски обзор по темата на дисертацията си, без да изчерпва съществуващата огромна библиография. Също така тук тя посочва накратко и приносите си и като основен принос посочва „откриването и представянето на широка гама от съществуващите извори по тематиката“. Също така като принос

отчита по отношение на костюма и тъканите „тяхното представяне в широк европейски контекст“.

В първата глава, озаглавена *Писмени източници* докторантката проследява различните видове писмени доказателства и тяхната стойност, спира се на проблеми с терминологията, подробно представя архивните и нормативни източници, сред които са кралските описи, т. нар. *ордини*, *За управлението на империята* и *Книга за церемониите* на Константин Багренородни, *Трактат за службите на Псевдо-Кодин*; представя различни литературни текстове сред които морални трактати и биографии, спира се на различни видове исторически произведения – летописи, хроники и други, чрез които *Gesta Francorum*, *Historia Hierosolymitana* на Фулк от Шартр, творбите на Одон дьо Дьой, Робер дьо Клари, Жофроа дьо Вилардуен, Анри дьо Валансиен, хрониките на Теофан Изповедник и Михаил Псел, на Жан Фроасар и др. Към тези извори дипломантката включва и разказите на чуждестранни пътешественици, сред които първенстващо място заема Лиутпранд от Кремона с изключително занимателните свои произведения, както и Стефан от Новгород, Игнатий от Смоленск и др.

Втората глава на дисертационния труд е посветена на основния източник на изследването – *иконографските документи*. В първата част на тази глава Кючукова изяснява понятието иконография и се спира на проблемите, свързани със съставянето на иконографски корпус. Авторката посочва, че направеният иконографски корпус се позовава главно на данни от Националната библиотека на Франция, от Апостолическата библиотека на Ватикана, някои частни фондове. В него са включени изображения, с различни „носители“ – миниатюри, стенна живопис, мозайки, скулптури, емайлирани предмети, тъкани, стъклопис и др. Докторантката посочва, че в този иконографски корпус са включени изображения на византийски императори с техните съпруги, както и на западни крале (на Франция, Англия, Италия) с кралиците. Тя прави уговорката, че не претендира да е включила всички изображения на средновековни владетели, тъй като особено що се касае за Запада, не е възможно поради тяхната многобройност. Следващите части от тази глава са посветени на различните жанрове като източник на иконографски

произведения – религиозно и светско изкуство, религиозна и светска литература; иконографските теми характерни за Изтока и тези, характерни за Запада. Сред тях Кючукова се спира подробно чрез конкретни примери на каноничните иконографски теми, на неканоничните, на извънредните, на проблема за виждането на византийския император от страна на запада, на византийските заемки в Западното изкуство, на официалните изображения на западните крале. Докторантката подчертава разликата в изображението на византийския император – винаги прав, в цял ръст, в анфас, в официален костюм, неподвижен (и в извънредни изображения – проснат, председателстващ събор, или на Хиподрума) и изображенията на западни крале – седнали на трон, с регалии, заобиколени от сановници или духовници, обикновено при коронация, (и при неофициални случаи – получаващи дарения, почитания, по време на банкети, битки, пътешествия, по време на кръстоносен поход). Последната част от тази глава е посветена на проблемите, свързани с иконографските източници – като неравнопоставеността между източните и западните, неравностойност на изображенията във времето и пространството, проблемите свързани с произхода и датирането, и на костюма като основен обект на изследването. Кючукова вярно заключава, че „облеклото остава основния отличителен белег в средновековната иконография, не само що се отнася до пола, но и до социалния статус на изображените персонажи“ (с. 162).

Трета глава разглежда археологическите източници. Тук докторантката в отделните части на тази глава се спира върху конкретните реалии, съхранявани в съкровищниците на църкви и музеи (в Аахен, Виена, Бамберг, Мюнхен и пр.), на археологическите кампании и случайните находки, спира се подробно на регалиите, намерени в кралските гробници. Докторантката акцентира и на проблема с унищожените императорски гробници в Константинопол, разглежда двете гробници на български царе – на Самуил в Преспа и на Калоян в „Св. Четирдесет мъченици“ в Търново; обръща подобаващо внимание на сръбските кралски гробници, на некропола в Палермо, на некрополите на германските императори в Аахен и Шпайер, на унгарския некропол от Шекешфехервар, на английския кралски некропол в Уестминстър, на гробниците на френските крале. Изводът, до който

правилно достига докторантката, е, че „средновековните владетели са били погребвани без техните институционални *регалии*. Тези предмети оставали в съкровищниците, за да бъдат предавани на наследниците на трона. В повечето случай кралете имали на главите си обикновени текстилни ленти, които заменяли короните, без други отличителни знаци. Понякога скипърът и много рядко ръката на справедливостта (при френските крале) или глобусът (при германските императори) са били слагани в гроба, по-често военните знаци като шпори, меч и колан са придружавали средновековния владетел във вечната му обител“ (с. 201).

Четвърта глава е озаглавена *Одеждите/костюмът като регалия на властта*. В тази глава докторантката разглежда облеклата на владетелите по типове облекла – първоначално за Изтока, по специално за Византия – това са хламида, сагион, мандион, диветесион и сакос, скарамангион, цицакион, и обувките – которни или цангии. Изследвана е терминологията, произходът на облеклата, разпространението им и евентуалната им еволюция според писмени, иконографски и археологически извори. Следващата част от тази глава представя облеклата на кралете/императорите в западните владетелски дворове – проследена е промяната на костюма от античността до времето на Каролингите, разгледан е според кралските *ордини* от 13 в. строгият церемониал по време на коронацията и в облеклото – копринените прилепнали панталони в цвят хиацинт, обувките, мантията. Въз основа на изворов материал Кючукова вярно заключава, че „кралският западен костюм е съставен от шест части – *мантия, далматика, туника, сюрко* (връхна дреха), прилепнал *панталон* и *чорани* (с. 236) – части, които тя подробно разглежда, спирайки се на конкретни значими примери (плащът на император Хайнрих II, плащът на императорица Кунегунда, съпруга на Хайнрих II; наметалото на Роже II, крал на Сицилия, наметалото на император Отон IV, туниката на император Хайнрих II, Туниката на Гийом дьо Отвил, херцог на Пулия и Калабрия; Далматиката за коронацията на германските крале (1133-1134); Далматиката с декор от орли от съкровищницата във Виена; Туниката (фр. *aube*) за коронацията на германските императори; Ризата на Св. Луи; Ръкавиците от императорската съкровищница във

Виена и др.). Последните две части от тази глава са посветени на съдбата на костюмите за коронация и модата и кралския костюм през Средновековието.

Пета глава носи заглавието *Тъканите като инсигния на властта*. Кючукова се спира подробно и с конкретни примери на различните видове материи, тяхната изработка, цветове, украса и символика. Разглежда коприната, тафтата, дамаската, велурът, както и тяхната украса. Докторантката отделя подобаващо място на пурпурът, като отличителен знак на властта, както и на синия цвят, хиацинт и червеното, за което заключава, че то губи върховенството си с края на Римската империя (с.304). Последната част от тази глава разглежда мотивите и тяхната символика в тъканите. Сред тях важно място заемат двуглавите орли, лъвът, грифонът, крилатия кон, лилията и други, като заключава, че мотивите на фантастични животни се превръщат в символи на владетелската мощ.

В заключението докторантката Ивелина Кючукова обобщава резултатите от своя анализ, изводите до които достига по отношение на средновековния владетелски костюм и проблемите на изворите по темата. Списъкът на използваната в дисертацията литература е внушителен и е показателен за сериозността на представеното проучване. Авторефератът отговаря на съдържанието на дисертационния труд. Публикациите на Ивелина Кючукова са стойностни и органично се вписват в представената дисертация.

Без да се накърнява качеството на представения труд, ще си позволя някои дребни забележки. Хубаво е при превода на имената да се следва българската им транскрипция – например вместо Св. Жером – Йероним (с. 57), вместо Анастас на някои места в текста да се уеднакви с Анастасий, което се среща на други места в текста, вместо Микаел Псел – Михаил (с. 83), да се избегне паралелното споменаване на Екс ла Шапел (с. 331) и Аахен (с. 333) и др. подобни. Също така е добре да се прецизира използването на понятието Вселенски събор – споменатите от Кючукова събори в Константинопол през 1166 г., както и през 1351 г. не са вселенски. На с. 144 има допусната неточност – Йоан VIII Палеолог е на събора във Флоренция през 1438 – 1439 г., а не през 1445 г. И ще поставя един въпрос към дисертантката – защо не е използвала като иконографски източник известният килим/гоблен от Байо, за

изображенията на който тя споменава на с. 332. Както е известно, там са изобразени владетелите на Англия – Едуард Изповедник и Харолд II (включително коронацията му), както и Уилям Завоевателя. Тези дребни бележки по никакъв начин не намаляват качествата на дисертационния труд.

Въз основата на всичко казано дотук, смятам, че докторантката Ивелина Кючукова се е справила успешно със своята задача. Нейното изследване е несъмнен принос към проблематиката не само в рамките на българската историография. Давайки своя положителен глас, си позволявам да препоръчам на уважаемите членове на научното жури да присъдят напълно заслужено на Ивелина Кючукова образователната и научна степен *доктор*.

07.07.2018

София

Рецензент:

/доц. И. Попова/